

Aflevering 105

Wal en gracht

Nederweert is altijd een 'open' dorp geweest. Heel anders was het in het naburige Weert, dat in de middeleeuwen door muren, grachten en wallen was omgeven. Daar konden de inwoners zich in barre tijden terugtrekken binnen de muren van de stad. De Nederweertenaren waren om zich te beschermen tegen rondtrekkende roofbendes en plunderende legers aangewezen op vluchtschansen.

In Nederweert was een vijftal van die vluchtschansen. Ze lagen in Kreijel, Uliker, Roeven en Leveroy. Zo'n schans was een rechthoekig terrein van ongeveer een hectare groot. Langs alle zijden was het omgeven door een vier meter brede en diepe gracht. De aarde uit die gracht was opgeworpen en vormde een twee meter hoge wal, die met dichte struiken zoals haagdoorn begroeid was. Op één plek was een ophaalbrug die de beveiligde toegang vormde en op de hoeken waren een soort bastions. Het binnenterrein van de schansen was verdeeld in tientallen kleine kaveltjes. Alle in de nabijheid van de schans wonende boeren hadden een eigen stukje grond op de schans met een huisje erop. Als de schutterijen in tijden van nood alarm sloegen, trokken de omwonende boeren met hun gezin, kostbaarheden en vee naar de schans. Daar wachtte men tot de 'storm' over was, hopen en biddend dat de krijgsbendes en rovers het niet aan durfden om de grachten en wallen van de schans te passeren. Het moge duidelijk zijn dat de schansen niet bestand waren tegen een professionele krijgsmacht. Tegen ongeregeld volk, gespuis en muitende soldaten, en daar wemelde het destijds van, vormden ze een veilige haven. Bijna 200 jaar lang hebben de schansen hun functie vervuld.

De oorsprong van de Nederweerder schansen ligt rond 1635. Uit die jaren dateren de oudste vermeldingen in de archieven. Die periode correspondeert met de nadagen van de Tachtigjarige Oorlog, toen de regio rond Nederweert wisselend Hollands en Spaans was en doorlopend geteisterd werd door onderbetaalde en muitende krijgstroepen. Het beheer van de schans was belegd bij een tweetal schansmeesters. Van de Kreijelerschans is het schansreglement bewaard ge-

Plattegrond van de Kreijelerschans, gelegen aan de Hoofstraat (kadasterkaart uit 1844).

Foto A. Bruekers.

bleven. Daarin wordt minutieus geregeld wat de rechten en plichten van de gebruikers waren. Er stonden zware sancties op overtredingen. Wie bijvoorbeeld bij het vluchten naar de schans werd betrapt op diefstal van iets met een waarde van een ei of meer, verspeelde zijn of haar plekje op de schans.

In het begin van de 19de eeuw werden de schansen opgeheven en door het gemeentebestuur van Nederweert aan particulieren verkocht. Op de schans van Kreijel heeft tot 1881 een schoolgebouw gestaan voor de kinderen van Budschop, Eind en Ospel. De schansterreinen zijn nauwelijks meer zichtbaar in het landschap maar leven wel nog voort in straatnamen als Schans, Schansstraat en Roeventerschans. De wallen zijn allang geslecht en de grachten gedempt. Het zou aanbeveling verdienen om deze schansen, cultuurhistorische symbolen van eeuwenlange gemeenschapszin en samenwerking, als archeologisch monument te beschermen en te bewaren voor het nageslacht.

Alfons Bruekers